

2016

RAPPORT FOR OPFYLDELSE AF MÅL I FORSVARSMINISTERIETS MILJØ- OG ENERGISTRATEGI

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	4
RESUMÉ.....	5
FOKUSOMRÅDER OG MÅLOPFYLDELSE I 2016.....	6
STØTTEVIRKSOMHED	9
BÆREDYGTIGE INDKØB	10
BYGGESTANDARDE	12
GRØN IT	13
ØKOLOGI	13
ARKTIS	15
BRÆNDSTOFHÅNTERING	15
VEJLEDNING I MILJØHENSYN	16
CHRISTIANSØ	17
FORPAGTNINGSAFTALER.....	17
NATURPLEJE	18
MILJØ- OG ENERGIPOLITIK, MILJØ- OG ENERGILEDELSE SAMT KLIMAREGNSKAB	19
KLIMAREGNSKAB	19
TEKNOLOGI OG VIDENSOPBYGNING	20
STYRINGS- OG ANALYSEVÆRKTØJER.....	20
INTERNATIONALT SAMARBEJDE	21
SAMARBEJDSRELATIONER.....	21
INDUSTRIDELTAGELSE.....	21
FORSKNING OG INNOVATION.....	22
STANDARDE	23

ADFÆRD OG KOMMUNIKATION	24
IT-SIKKERHED.....	24
PESTICIDER	25
AFFALD	25
NATURFORVALTNING.....	26

INDLEDNING

Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020 blev udgivet den 23. september 2016.

Forsvarsministeriets styregruppe for miljø- og energiområdet skal medvirke til at sikre implementeringen af strategimålene. Styregruppen er sammensat af repræsentanter fra Forsvarsministeriets myndigheder herunder Værnsfælles Forsvarskommando, Beredskabsstyrelsen, Hjemmeværnskommandoen, Forsvarets Efterretningstjeneste, Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse samt Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

Styregruppen afgiver en årlig statusrapport for opfyldelse af målene i strategien til Forsvarsministeriets departement. Styregruppens rapportering om fremdrift for strategiens mål sker på baggrund af de respektive myndigheders oplysninger om, hvorledes målopfyldelsen for hvert enkelt mål er sikret. Årsrapporten godkendes i koncernledelsen og sendes til orientering til Forsvarsudvalget, før den offentliggøres.

*Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020
blev udgivet den 23. september 2016.*

RESUMÉ

Rapporten omfatter status for de mål, som skal opfyldes i 2016 i henhold til Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020. Forsvarsministeriet med underlagte myndigheder har i alt opfyldt 20 ud af de 21 mål, der skulle opfyldes i 2016. Det resterende mål er delvist opfyldt.

Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi havde i 2016 aktiviteter inden for flere fokusområder på tværs af koncernen og på tværs af Kongeriget.

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse havde i 2016 fokus på grønne optimeringer f.eks. i udbudsprojektet for den samlede hjulkøretøjskategori i Forsvarsministeriet, herunder særligt det taktiske og det kommercielle lastvognsområde, i et udbudsprojekt, som omfattede optimering af ammunitionsområdet i Forsvaret samt et udbudsprojekt for skibsvedligehold og de fastlagte syn samt yderligere vedligeholdelse i forbindelse hermed. Fælles for de tre nævnte store udbudsprojekter er, at de samtidigt med deres respektive fokus på grønne optimeringer også udgør projekter, der er med til at udmønte det nuværende forligs initiativer på indkøbsområdet, herunder eksempelvis Kategoriprogrammet for Indkøb. Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse foretog også en indledende analyse med identifikation af mulige indsatsområder for substitution af farlige stoffer.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse udarbejdede i 2016 koncernens klimaregnskab. Der blev også sat praktisk fokus på energiforbrug eksempelvis gennem byggeri udført i Bygningsklasse 2020 (BK 2020), som kan medføre reducerede driftsomkostninger til energi, sammenlignet med byggeri opført efter Bygningsklasse 2015 (BK 2015). Samtidig forventes det lavere energiforbrug at bidrage til at nedbringe CO₂-udledningen fra Forsvarsministeriets bygningsmasse. Hvad angår kommunikation, udarbejdede styrelsen en række kampagner på miljø- og energiområdet, som lanceres i 2017 på udvalgte etablissementer. På det arktiske område havde Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse fokus på erfaringsopsamling vedrørende miljøforhold ved brændstoffhåndtering og renovering af tankinstallationer i Arktis.

Værnsfælles Forsvarskommando arbejdede i 2016 med at afklare mulighederne for internationale standarder for energimærkning af lejrmateriel.

Samtidig videreudviklede Forsvarsministeriets departement det internationale samarbejde med initiativer i forhold til samarbejdsfora og promovning af dansk industri.

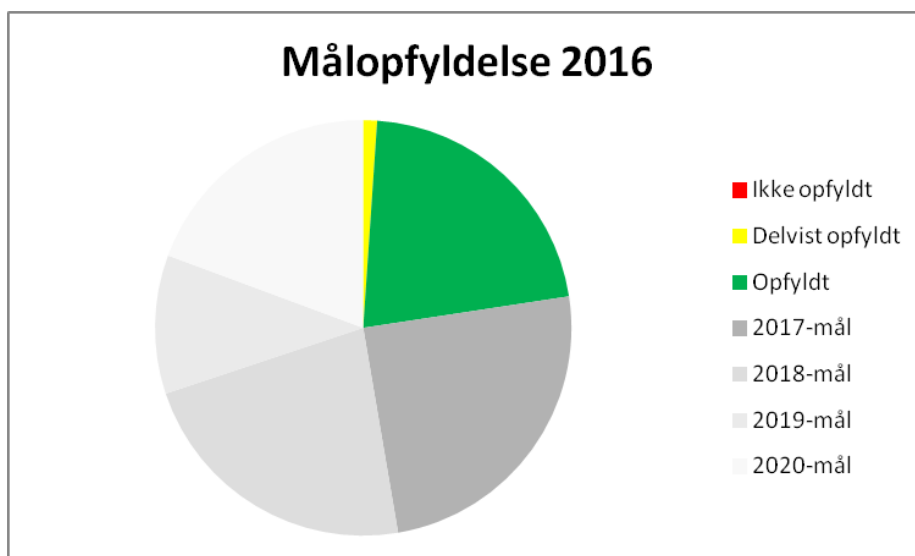
Forsvarsministeriets departement og Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse vil fortsætte den igangsatte udvikling i retning af en bæredygtig Christiansø fra den tidligere strategiperiode, herunder projektet *Grøn Christiansø*.

FOKUSOMRÅDER OG MÅLOPFYLDELSE I 2016

Nedenstående oversigt illustrerer hvilke mål i Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020, der skal opfyldes i 2016, og i hvilken grad de enkelte mål er opfyldt. Oversigten viser således en delmængde af strategiens samlede antal mål. De angivne fokusområder og nummereringen af mål henviser til opdelingen i Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020.

Fokusområde	Mål	Opfyldt	Delvis opfyldt	Ikke opfyldt
Støtte-virksomhed	Mål 1.a: Fra 2016 gennemføres udbudsprojekter, som skal mindske miljøbelastningen fra køretøjer.	X		
	Mål 1.b: Substitution af miljø- og klimabelastende stoffer skal være en del af indkøbsproceduren fra 2018. En indledende analyse skal fastlægge indsatsområder i forhold til substitution af disse stoffer.	X		
	Mål 1.c: Miljø- og klimamæssige overvejelser inden for rammerne af operationelle behov skal inden 2020 være en integreret del af proceduren for indkøb af ammunition og indgåelse af kontrakter for vedligeholdelse af skibe.	X		
	Mål 1.d: Inden 2019 skal det analyseres, hvilke miljømæssige krav, der kan stilles til indkøb af traditionelle drivmidler som diesel, benzin, marinegasolie og jetfuel.	X		
	Mål 2.a: Fra 2016 udføres nybyggeri i henhold til bygningsklasse 2020. Samtidig udføres bygningsrenoveringer og ombygninger med bygningskomponenter i henhold til bygningsklasse 2020.	X		
	Mål 2.g: Løbende i strategiperioden inddrages grønne principper i indkøb af IT-udstyr, opstilling af arbejdspladser samt ved etablering af IT-forbindelser og driftsfaciliteter.	X		
	Mål 6.a: Fra 2016 udføres et pilotprojekt om, hvorledes man kan komme så tæt på 100 % økologi i kantinedriften som muligt.	X		
Arktis	Mål 1.a: I 2016 gennemføres et projekt for erfarings-opsamling omkring miljøbeskyttelse i forbindelse med renovering af tankanlæg og brændstofinstallationer på Mestersvig og Kangerlussuaq samt Daneborg.	X		
	Mål 2.a: I 2016 deltager Danmark i udarbejdelsen af et tillæg om <i>Cold Regions</i> til vejledningen i miljøhensyn kaldet <i>The Environmental Toolbox for Deploying Forces</i> sammen med USA, Finland, Sverige og Canada.	X		
Christiansø	Mål 1.a: Inden udgangen af 2016 indarbejdes bæredygtighedskrav og krav om økologi i videst mulig omfang i kommende forpagtningsaftaler for overnatnings- og indkøbsmuligheder.	X		

Fokusområde	Mål	Opfyldt	Delvis opfyldt	Ikke opfyldt
	Mål 5.a: Årlig status på udvikling og formidling af kvaliteten i naturpleje i et samlet koncept med kulturværdier i løbet af strategiperioden.	X		
Miljø- og energipolitik, miljø- og energiledelse samt klima-regnskab	Mål 3.a: Forsvarsministeriet vil hvert år inden udgangen af september offentliggøre koncernens klimaregnskab for det foregående år med tilhørende ledelsesberetning.	X		
Teknologi og videns-opbygning / data	Mål 1.a: Styrings- og analyseværktøjer baseret på GIS (Geografisk Informations System) udvikles til administrativ anvendelse på etablisementsområdet inden udgangen af 2016.	X		
Internationalt samarbejde	Mål 1.a: I 2016 kortlægges internationale fora og samarbejdspartnere inden for det grønne område. Ansvar for deltagelse inden for Forsvarsministeriets koncern fastlægges.	X		
	Mål 2.a: I 2016 fastlægges fokusområder for erfaringsudveksling og understøttelse af industriens og forsvarsattachéernes promovering af danske "grønne løsninger" ved andre landes forsvar.		X	
	Mål 4.a: I 2016 afholder Center for Militære Studier ved Københavns Universitet i samarbejde med Forsvarsministeriet en international konference om Grønt Forsvar.	X		
	Mål 5.a: I 2016 afklares muligheden for indførelse af fælles, nordiske samt NATO krav/systemer til energimærkning af lejrmateriel i 2020.	X		
Adfærd og kommunikation	Mål 1.a: Inden udgangen af 2016 udarbejdes en kampagne, der kombinerer energibesparelser og IT-sikkerhed.	X		
	Mål 1.b: Inden udgangen af 2016 skal der udarbejdes en pesticidkampagne.	X		
	Mål 1.c: Der skal årligt udarbejdes affaldskampagner.	X		
	Mål 3.a: Der afholdes minimum ét møde årligt i det eksisterende dialogforum for naturforvaltning.	X		
Samlet målopfyldelse		20	1	0

Andelen af opfyldte og delvist opfyldte mål i forhold til de kommende år i strategiperioden frem mod 2020.

STØTTEVIRKSOMHED

Forsvarsministeriet skaber fælles handlekraft – også på det grønne område – gennem samarbejde mellem den operative virksomhed og støttestrukturen. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emner:

- Bæredygtige indkøb
- Byggestandarder
- Grøn IT
- Økologi

Forsvarsministeriet ønsker at udvikle sine bæredygtige indkøb, så der stilles krav til produkternes miljøpåvirkning i brugs- og bortskaffelsesfasen samt leverandørernes overholdelse af internationale konventioner.

Forsvarsministeriet vil opnå ressourcebesparelser ved fortsat energirenovering af bygninger og bedst mulig udnyttelse af ejendomskapaciteten. Forsvarsministeriet arbejder også for at udbrede en overgang til alternative vedvarende energikilder inden for hele driftsområdet.

Indkøb af nye lastvogne skal imødekomme Forsvarets fremtidige krav til integration af militært kommunikationsudstyr, våben og andre systemer samt fremme en standardisering af koncernens lastvognsflåde. Det forventes, at den øgede standardisering og modulbaserede omskiftelige lad vil medføre en reduktion af den samlede lastvognsflåde. Foto: Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse.

BÆREDYGTIGE INDKØB

Mål 1.a:

"Fra 2016 gennemføres udbudsprojekter, som skal mindske miljøbelastningen fra køretøjer."

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse gennemførte i 2016 et udbudsprojekt, som omfattede optimering af den samlede hjulkøretøjskategori i Forsvarsministeriet, herunder særligt lastvognsområdet. Projektet er med til at udmønte det nuværende forligs initiativer indenfor indkøbsområdet, herunder Kategoriprogrammet for Indkøb.

I udbuddet af *taktisk og kommercielle lastbiler*, som omfattede systemhusansvar, service samt vedligeholdelse, blev der i udbudsmaterialet indarbejdet mere omfattende Life Cycle Cost (LCC) beregninger som en del af evalueringsmodellen, herunder også beregninger på omfanget af reservedele og estimeret brændstofforbrug som et udtryk for miljø- og klimabelastningen. Endvidere blev der indarbejdet krav til, at tilbudsgivere skal fremsende dokumentation for, hvordan deres køretøjer kan genanvendes, alternativt hvilke komponenter, der senere kan genanvendes. Tilbudsgiverne skulle således fremsende en *Recycling manual*, som beskriver hvilke materialer, der er anvendt i køretøjet, så komponenter senere kan bortskaffes korrekt.

Ved fremtidige udbud på køretøjsområdet vil LCC beregninger indgå som en del af evalueringen af tilbud. Dette er allerede forankret i Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelses bestemmelsesgrundlag. I det kommende udbud af personbiler vil LCC beregninger indgå, hvor et lavt brændstofforbrug direkte vil påvirke pointtildeling i positiv retning. Ligeledes præmieres lave vedligeholdelsesomkostninger. Lave vedligeholdelsesomkostninger har en positiv miljøeffekt gennem lavere forbrug af komponenter og forbrugsstoffer som olie og smøremidler. Endvidere kan køretøjerne have en højere såkaldt "opetid", så antallet af køretøjer potentielt kan reduceres. I det kommende udbud af varebiler indgår der ligeledes LCC beregninger. Her indgår brændstofforbrug i evalueringsmodellen, og et højt kilometerantal pr. liter brændstof præmieres i evalueringsmodellen.

Målet er opfyldt.

Mål 1.b:

"Substitution af miljø- og klimabelastende stoffer skal være en del af indkøbsproceduren fra 2018. En indledende analyse skal fastlægge indsatsområder i forhold til substitution af disse stoffer."

Krav til substitution af farlige stoffer fremgår af såvel EU's kemikaliedirektiv (REACH), dansk arbejdsmiljølovgivning samt i anden gældende miljølovgivning. Samtidig kan substitution af farlige stoffer også bidrage til optimering af forsyning, logistik og arbejdsmiljø med besparelser i håndteringsomkostninger, en reduceret belastning af miljøet og forbedring af arbejdsmiljøet.

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse foretog i 2016 en indledende analyse med identifikation af mulige indsatsområder for substitution af farlige stoffer. Analysen indeholdte en beskrivelse af de lovgivningsmæssige begrænsninger, vurdering af stoffernes farlighed, udbredelsen i Forsvarsministeriets myndighedsområde samt beskrivelse af mulige stoffer til erstatning. I analysen blev erfaringer inddraget fra andre lande, for eksempel via NORDEFECO og relevante NATO arbejdsgrupper.

Analysen identificerede substitutionsprojekter opdelt i tre typer afhængig af, om der alene var tale om substitution af kemiske produkter, som eksempelvis ved implementering af biobrændstoffer, eller der var tale om samtidig ændring af materiel, eksempelvis ved substitution af halon i transportable ildslukker, eller i visse tilfælde også bygningsmæssige ændringer som eksempelvis opsætning af befugtningsanlæg. Disse anlæg skal anvendes i maleprocessen, fordi der efter substitution af visse maleprodukter med mere miljøvenlige indholdsstoffer (færre opløsningsmidler) opstår behov for bedre styring af luftfugtighed i vinterperiode for at fastholde kvalitet og mængde af opmalede genstande, idet maleprodukterne er blevet mere fugt- og temperaturfølsomme.

Målet er opfyldt. Det bemærkes, at mål 1.b indeholder en termin i 2018. Målopfyldelsen af denne del vil blive beskrevet ved afrapporteringen for 2018.

Mål 1.c:

"Miljø- og klimamæssige overvejelser inden for rammerne af operationelle behov skal inden 2020 være en integreret del af proceduren for indkøb af ammunition og indgåelse af kontrakter for vedligeholdelse af skibe."

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse gennemførte i 2016 et udbudsprojekt, som omfattede optimering af ammunitionsområdet i Forsvaret. Der udestår kontraktindgåelse. Projektet er med til at udmønte det nuværende forsvarsforligs initiativer indenfor indkøbsområdet, herunder Kategoriprogrammet for Indkøb.

Projektet skulle rationalisere og optimere ammunitionsprocessens livscyklus fra behovsestimering til indkøb, lagring og forbrug med henblik på at sikre, at der til enhver tid er den nødvendige mængde ammunition, ligesom lange lagertider og unødigt destruktion skal undgås. Den optimerede proces for behovsestimering og indkøb vil på længere sigt reducere behovet for destruktion og dermed reducere udledning af miljøskadelige stoffer.

Projektet havde derudover i samarbejde med NATO Support Agency (NSPA) sikret en 5-årig rammeaftale til destruktion af eksisterende udgået og forældet ammunition. Aftalen muliggør fremover bortskaffelse af 45 forskellige ammunitionstyper. Dermed sikres, at Forsvarsministeriet i de kommende år kan gennemføre sanering og rationalisering af ammunitionslagre.

Det forventes, at den rationaliserede og optimerede livscyklus for ammunition og de nye indkøbsaftaler, der indgås i rammen af dette projekt, sammenholdt med den etablerede destruktionsaftale, vil kunne reducere antallet og størrelse af Forsvarsministeriets ammunitionslagre og samtidigt sikre forsvaret optimale indkøbspriser og købebetingelser. Reduktion af lagre vil have en gavnlig effekt på forbrug af strøm og øvrige ressourcer til administration og vedligehold. Der vil fremover gennemføres udbud af ammunition i flere forskellige aftaler og delaftaler, hvor der er taget hensyn til miljøpåvirkning ved kravspecificering af blandt andet emballage.

I 2016 gennemførte Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse også et udbudsprojekt for skibsvedligehold og de fastlagte syn samt yderligere vedligeholdelse i forbindelse hermed. Også dette projekt er med til at udmønte det nuværende forsvarsforligs initiativer indenfor indkøbsområdet, herunder Kategoriprogrammet for Indkøb.

I forbindelse med forberedelsen af udbuddet blev det undersøgt, hvordan miljøhensyn kunne indgå i udbuddet. For at sikre en optimal konkurrencesituation med flest mulige leverandører valgte projektet *ikke* at stille krav til miljøcertificeringer (dvs. certificering indeholdende miljøkrav ud over de fastsatte vilkår i den lovpligtige miljøgodkendelse) i forbindelse med prækvalifikation til EU-udbud af vedligeholdelse af Forsvarsministeriets skibe.

En markedsundersøgelse viste nemlig, at ikke alle værfter ville kunne opfylde eventuelle mindstekrav til miljøcertificering.

I stedet blev miljøhensynet selvstændigt underkriterium i udbuddets tildelingskriterium "*det økonomisk mest fordelagtige tilbud*". Her vægter miljøforhold 10 % i den samlede tilbudsevaluering. Flere miljøtiltag lå ud over de foranstaltninger, som følger af vilkår i miljøgodkendelsen. Det forventes, at det aktuelle udbudsmateriale med få justeringer vil kunne anvendes ved andre udbud, der er rettet mod værfter.

Målet er opfyldt.

Mål 1.d:

"Inden 2019 skal det analyseres, hvilke miljømæssige krav, der kan stilles til indkøb af traditionelle drivmidler som diesel, benzin, marinegasolie og jetfuel."

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse gennemførte i 2016 en undersøgelse med fokus på indkøb af mere miljøvenlige brændstoffer i det omfang det som minimum kunne gøres omkostningsneutralt, samt under forudsætning af, at de miljøvenlige brændstoffer kan honorere de kvalitetsmæssige specifikationer, som materiellet måtte kræve.

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse afdækkede i sin undersøgelse, at der var mere miljøvenlige brændstoffer i drivmiddelmarkedet. Men det fremgik også, at de typer brændstof, der kunne være relevante at overveje indkøb af, var markant dyrere end de aktuelt anvendte typer. Konklusionen var, at markedet ikke uden økonomisk kompensation ville kunne bære yderligere krav om miljøvenlighed, end de eksisterende standarder og normer. Det fremstod endnu for tidligt for Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse at konvertere indkøb fra traditionelle fossile brændstoftyper til mere miljøvenlige brændstoffer. Potentialet for en nedbringelse af andelen af fossile brændstoffer sås dog at kunne ændre sig i positiv retning inden næste udbud for indkøb af drivmidler i 2020. Det igangværende udbudsprojekt vedrørende brændstoffer er ligeledes med til at udmønte det nuværende forligs initiativer indenfor indkøbsområdet, herunder Kategoriprogrammet for Indkøb.

Udledningen fra drivmidler indgår som et centralt element i Forsvarsministeriets årlige Klimaregnskab, som udarbejdes af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Klimaregnskabet dokumenterer udledningen af CO₂, NO_x, SO₂ og partikler.

Målet er opfyldt.

BYGGESTANDARDE

Mål 2.a:

"Fra 2016 udføres nybyggeri i henhold til bygningsklasse 2020. Samtidig udføres bygningsrenoveringer og ombygninger med bygningskomponenter i henhold til bygningsklasse 2020."

Byggeri udført i bygningsklasse 2020 (BK 2020) kan medføre reducerede driftsomkostninger til energi, sammenlignet med byggeri opført efter bygningsklasse 2015 (BK 2015). Samtidig forventes det lavere energiforbrug at bidrage til at nedbringe CO₂-udledningen fra Forsvarsministeriets bygningsmasse.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse gennemførte i 2016 programoplægsfasen for et nybyggeri i henhold til BK 2020. Derudover blev der iværksat otte projekter, som Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse tidligere havde udarbejdet projektdefineringer og/eller programoplæg på, og som skal gennemføres som BK 2020 byggeri. Derudover forekom visse byggeprojekter, hvor anvendelsen af BK 2020 ikke kunne gennemføres af funktionelle og/eller operative hensyn.

Forsvarsministeriet Ejendomsstyrelse vil årligt i strategiperioden afrapportere om omfanget af nybyggerier, der er iværksat som BK 2020 byggeri, hvilke bygningsrenoveringer og ombygninger der er udført med BK 2020 bygningskomponenter, samt hvilke byggerier der ikke er udført i henhold til BK 2020/BK 2020 komponenter.

Målet er opfyldt.

GRØN IT

Mål 2.g:

"Løbende i strategiperioden inddrages grønne principper i indkøb af IT-udstyr, opstilling af arbejdspladser samt ved etablering af IT-forbindelser og driftsfaciliteter."

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelses anskaffelse af IT-udstyr sker i henhold til investeringsplaner og projektforsøg. Investeringer i grønt IT-udstyr vil derfor kunne ske løbende i strategiperioden. Derudover vil Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse i strategiperioden udarbejde et koncept for den intelligente bygning og arbejdsplads i samarbejde med Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. Det omfatter eksempelvis udnyttelse af varmespild, køling, lagring og temperaturstyring.

I 2016 blev energioptimeringen af PC'er udvidet med en optimering af servere ved udskiftning af gammelt hardware. Der er udfærdiget en konsulentrapport på området til brug for opgørelser af energibesparelser til rapportering til el-selskaberne. Heraf fremgik en årlig besparelse på 1,58 mio. kr. for serveroptimering og på ca. 800.000 kr. for PC området. Der forventes en svag forøgelse hvert år på denne besparelse.

Målet er opfyldt.

ØKOLOGI

Mål 6.a:

"Fra 2016 udføres et pilotprojekt om, hvorledes man kan komme så tæt på 100 % økologi i kantinedriften som muligt."

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse igangsatte i marts 2016 pilotprojektet *Den ØKOlogiske Kantine*, som samtidig er Forsvarsministeriets bidrag til Økologiplan Danmark. Pilotprojektet blev udviklet sammen med ISS og

Aalborg Universitet med rådgivning fra Økologisk Landsforening og en økologisk køkkenomlægger. Pilotprojektets formål var at arbejde innovativt med at finde grænsen for økologiprocenten i Forsvarsministeriets kantiner, når der samtidig skal tages hensyn til ernæringsmængde, sundhed, budget og brugertilfredshed.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse forventede ikke, at en omstilling til mere økologi ville resultere i en økonomisk besparelse, men havde en forventning om positive sideeffekter, såsom reduktion af madspild samt mere tilfredse brugere og personale. Det blev samtidig et selvstændigt mål i Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020, at erfaringerne fra pilotprojektet skal inddrages i Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses igangværende udbudsproces for facility management, som færdiggøres i 2017.

Konceptet blev afprøvet i kantinerne på Aalborg Kaserne (Nørre Uttrup og Hvorup) og Flyvestation Aalborg i perioden 1. august 2016 til 15. oktober 2016. Ved projektets afslutning blev økologiprocenten i forsøgsperioden opgjort til 70 %. Projektet blev afrapporteret af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse til Forsvarsministeriet i februar 2017. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse anbefalede *ikke* den opnåede økologiprocent. Den væsentligste begrundelse herfor var, at projektet havde vist behov for større investeringer til kantinekøkkener og fordyrelse af råvarer.

Målet er opfyldt.

ARKTIS

Forsvarsministeriet ønsker at bidrage til at sikre et Arktis med selv bærende vækst og samfundsmæssig bæredygtighed under respekt for det sårbare arktiske klima, miljø og natur i et tæt samarbejde med internationale partnere. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emner:

- Brændstofhåndtering
- Vejledning i miljøhensyn

Forsvaret genforsyner Station Nord i Nordøstgrønland med brændstof og andre forsyninger i april 2016. Foto: Forsvarsgalleriet

BRÆNDSTOFHÅNDBLING

Mål 1.a:

"I 2016 gennemføres et projekt for erfaringsopsamling omkring miljøbeskyttelse i forbindelse med renovering af tankanlæg og brændstofinstallationer på Mestersvig og Kangerlussuaq samt Daneborg."

Brændstofanlæg og installationer i Arktis skal fungere og anvendes trods vanskelige adgangsforhold for brændstoftransport og ekstreme vejrforhold. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse udfører renoveringer af tankanlæg og installationer, som væsentligt skal bidrage til at reducere spild af brændstof til det omgivende sårbare miljø. Dette vil også kunne bidrage til økonomiske besparelser.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse gennemførte i 2016 en erfaringsopsamling omkring miljøbeskyttelse i forbindelse med renovering af tankanlæg og brændstofinstallationer med inddragelse af repræsentanter fra de involverede styrelser i Forsvarsministeriet. Forud for dette havde Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse i sommerhalvåret 2016 gennemført en feltperiode i Grønland, hvor der blev indsamles data omkring miljøbeskyttelse ved de aktuelle projekter.

Status for renoveringsprojekterne er, at Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har afsluttet renoveringer på Station Daneborg i 2015. Derudover er renoveringen på (øst)kysten flerårige projekter. Projektet på Station Mestersvig blev igangsat i 2016 med forventet afslutning senest 2018, og projektet på Station Nord udføres hovedsageligt i perioden 2015-2016 med afslutning i 2017. Kangerlussuaq har været et projekt i en mindre skala end projekterne på kysten, hvor der blev etableret et nyt brændstofanlæg (to mindre brændstoftanke) til Luftgruppe Vest.

En af udfordringerne på Station Daneborg og Station Mestersvig har været brændstofleverancerne til stationerne. Det kan konstateres, at det med den ændrede procedure og de renoverede anlæg nu foregår langt mere sikkert for personalet og for miljøet. Det har betydet, at risikoen for spild er reduceret væsentligt, og der er ikke konstateret spild ved de seneste leverancer i 2015 og 2016.

For alle tre stationer gælder, at sikkerheden ved den daglige drift ligeledes er øget væsentligt. Faciliteterne på Station Daneborg har været i fuld drift siden sommeren 2015. Station Nord og Mestersvig er stadig under renovering/udførelse, men dele af de nye/renoverede anlæg er taget i drift i 2016. Der er ikke konstateret spild ved den daglige drift af de nye/renoverede anlæg. Der er løbende kontakt med driftspersonalet om blandt andet den daglige drift, herunder om der er behov for yderligere optimering af anlæggene.

Målet er opfyldt.

VEJLEDNING I MILJØHENSYN

Mål 2.a:

"I 2016 deltager Danmark i udarbejdelsen af et tillæg om Cold Regions til vejledningen i miljøhensyn kaldet The Environmental Toolbox for Deploying Forces sammen med USA, Finland, Sverige og Canada."

The Environmental Toolbox for Deploying Forces indeholder en "værktøjskasse" (Toolbox) af miljømæssige opmærksomhedspunkter, der afspejler, hvorledes opgaverne løses internationalt og med en så bred viden som muligt. Formålet med udarbejdelsen af *The Environmental Toolbox annex for military activities in Cold Regions* (forkortet: *Annex for Cold Regions*) var at tilvejebringe en hjælp for indarbejdelsen af gode miljømæssige rutiner ved udførelse af landbaserede militære operationer i kolde egne.

Annex for Cold Regions blev udarbejdet i løbet af 2016 af en arbejdsgruppe med deltagere fra USA, Sverige, Finland, Canada og Danmark. Ultimo 2016 skulle dokumentet være færdiggjort og offentliggjort til brug for interessenter, hvilket dog først blev opnået den 30. marts 2017 på grund af udfordringer ved koordination af det internationale samarbejde. *Annex for Cold Regions* er nu tilgængelig på projektets hjemmeside: www.apan.org (via "Find a community": *Environmental Toolbox*).

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse vil i 2017 afholde en orienteringsdag, hvor materialet præsenteres for interessenter fra resten af Forsvarsministeriet herunder Værnsfælles Forsvarskommando. Som interessenter ses enheder med arbejde i de arktiske egne samt personale, som arbejder med miljømæssige aspekter i forhold til lejrobygning, drift og nedlæggelse, således at *Annex for Cold Regions* kan inddrages i deres fremtidige arbejde.

Målet er opfyldt.

CHRISTIANSØ

Fra den tidligere strategiperiode skal den igangsatte udvikling i retning af en bæredygtig Christiansø fortsætte, herunder projektet "Grøn Christiansø". Samarbejde og erfaringsudveksling med tilsvarende aktiviteter skal gennemføres på tværs af Forsvarsministeriet. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emner:

- Forpagtningsaftaler
- Naturpleje

Ertholmene øst for Bornholm omfatter de beboede klippeøer: Christiansø og Frederikssø samt de ubeboede øer Græsholmene, Tat og Østerskær. Foto: Forsvarsministeriet

FORPAGTNINGSAFTALER

Mål 1.a:

"Inden udgangen af 2016 indarbejdes bæredygtighedskrav og krav om økologi i videst mulig omfang i kommende forpagtningsaftaler for overnatnings- og indkøbsmuligheder."

Forsvarsministeriet indgik i 2016 en ny forpagtningsaftale for gæstgiveri og købmandshandel på Christiansø gældende fra den 1. januar 2017. Bæredygtighedskrav er indarbejdet i den nye forpagtningsaftale. Heri fremgår det, at Christiansø Administration løbende skal forbedre miljø-, energi- og naturindsatsen for sine aktiviteter, bygninger og arealer. I den forbindelse skal forpagteren indgå i et samarbejde med Christiansø Administration om at efterleve principperne bag HORESTA's Green Key ordning.

Målet er opfyldt.

NATURPLEJE

Mål 5.a:

"Årlig status på udvikling og formidling af kvaliteten i naturpleje i et samlet koncept med kulturværdier i løbet af strategiperioden."

Christiansø skal bevares som kulturhistorisk forsvarsbastion. Øens sårbare naturhistoriske værdier og seværdigheder, herunder den sjældne plantevækst og det rige fugleliv, skal bevares. Den igangsatte udvikling i retning af en bæredygtig Christiansø skal fortsættes med de opstillede strategimål under fokusområdet i Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020. I relation til nærværende strategimål er følgende initiativer i fokus: Udvikling af konceptet *Søfæstning Christiansø* som kulturhistorisk naturpark, Fokus på naturplejen, Formidling af attraktionen *Søfæstning Christiansø* i sammenhæng med restaureringsprojektet for Store Tårn.

De tre indsatser indgår alle i et samlet koncept for udvikling og formidling af natur- og kulturværdierne under attraktionstemaet: *Søfæstning Christiansø*. Konceptet er udviklet af Friluftsrådet og er en mærkningsordning for *Danske Naturparker*, der beskrives i seks temaer: Natur, Friluftsliv, Formidling, Kultur, Erhverv og Turisme. Udviklingen af temaerne sker frem mod 2019, hvor Christiansø Administration arbejder med at opfylde de kriterier, som kræves som naturpark under *Danske naturparker*.

I 2016 blev en ny planperiode påbegyndt for naturplejen, som løber frem til 2021. Der vil være fokus på: Sikring af naturplejen, færdiggørelse og sikring af indsats fra planperioden 2009-2015, sammenhæng i naturen, levesteder for ynglefugle og bekæmpelse af invasive arter. Efter Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses besigtigelse i august 2016 gennemgik et konsulentfirma status i forhold til plejeplan. Konsulentfirmaet vil i 2017 fremkomme med forslag til opdatering og initiativer i forhold til den fremadrettede naturpleje for planperioden 2016-2021. Plejeplanen opdateres efterfølgende og forventes godkendt i efteråret 2017.

Formidlingen af *Søfæstning Christiansø* blev videreført i 2016. Alle besøgende modtog en tre-sproget folder, der i tekst, billeder og med kort beskriver attraktionens natur- og kulturværdier. Opdatering af folderen er planlagt i sæson 2017, hvor restaureringsarbejdet i Store Tårn afsluttes. Ligeledes fortsatte formidlingen via folderen *Bornholms attraktioner* og medlemskab af *Destination Bornholm*.

Målet er opfyldt.

MILJØ- OG ENERGIPOLITIK, MILJØ- OG ENERGILEDELSE SAMT KLIMAREGNSKAB

Forsvarsministeriet vil styrke grundlaget for den strategiske styring og prioritering af indsatserne på miljø- og energiområdet. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emne:

- Klimaregnskab

Forsvarsministeriet ønsker at udvikle klimaregnskabet, så det aktivt kan anvendes som en del af beslutningsgrundlaget for blandt andet valg af indsatser til reduktion af udledningen.

KLIMAREGNSKAB

Mål 3.a:

"Forsvarsministeriet vil hvert år inden udgangen af september offentliggøre koncernens klimaregnskab for det foregående år med tilhørende ledelsesberetning."

Forsvarsministeriets Klimaregnskab 2015 blev offentliggjort den 29. september 2016.

Link til klimaregnskab: forsvaret.dk/fes/publikationer/klimaogenergi/pages/default.aspx

Klimaregnskabet er udarbejdet af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse med bidrag fra koncernens øvrige styrelser, og det opgør udledningen af NO_x, SO₂, PM₁₀ samt CO₂-e fra etablisementsdrift, drivmidler, køle- og slukningsmidler samt tjenesterejser.

Målet er opfyldt.

TEKNOLOGI OG VIDENSOPBYGNING

Forsvarsministeriet ønsker at danne et vidensgrundlag for fremtidige grønne initiativer og investeringer. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emne:

- Styrings- og analyseværktøjer

Forsvarsministeriet ønsker at indhente og analysere/visualisere komplekse data og sammenhænge på etablisementsområdet. Herigennem skal en bedre og mere effektiv styring og administration opnås.

STYRINGS- OG ANALYSEVÆRKTØJER

Mål 1.a:

"Styrings- og analyseværktøjer baseret på GIS (Geografisk Informations System) udvikles til administrativ anvendelse på etablisementsområdet inden udgangen af 2016."

GIS er en forkortelse af Geografiske Informations Systemer. Ved anvendelse af GIS kobles kort med data, så det bliver muligt at opbevare, bearbejde og visualisere geografisk information på kort. Derved er det muligt at se mønstre og sammenhænge i komplekse data og skabe et hurtigt, intuitivt overblik for modtageren.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse udbredte i 2016 anvendelsen af det Geografisk Informationssystem FESGIS inden for Forsvarsministeriets myndighedsområde med det formål at opnå en mere effektiv forvaltning, sagsbehandling og styring inden for miljø- og energiområdet. Projektet er afgrænset til udelukkende at omhandle den administrative anvendelse af FESGIS.

I 2016 blev Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses sagsbehandlere uddannet i opsætning, administration og anvendelse af de muligheder, der er for mobilapps og ledelsesdashboards i FESGIS. Den fremadrettede forankring sikres via fastlagte revideringer af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses GIS-strategi.

Målet er opfyldt.

INTERNATIONALT SAMARBEJDE

Med henblik på at understøtte udviklingen af et robust forsvar og beredskab vil Forsvarsministeriet fokusere miljø-, natur-, klima- og energiarbejdet gennem erfaringsudveksling, udbygning af fælles standarder og ved at sætte emnet på dagsordenen internationalt. I 2016 har strategimålene omfattet aktiviteter inden for følgende emner:

- Samarbejdsrelationer
- Industrideltagelse
- Forskning og innovation
- Standarder

SAMARBEJDSRELATIONER

Mål 1.a:

"I 2016 kortlægges internationale fora og samarbejdspartnere inden for det grønne område. Ansvar for deltagelse inden for Forsvarsministeriets concern fastlægges."

I 2016 udførte Forsvarsministeriets departement, under inddragelse af relevante styrelser en kortlægning af internationale fora, hvortil Danmark i forvejen har en militær, politisk eller anden form for relevant tilknytning. Som udgangspunkt regnes til denne gruppe fora under eller med relation til FN, EU, NATO, OSCE, nordisk samarbejde og samarbejde med øvrige naboer i regionen.

Kortlægningen vil i 2017 blive behandlet i Forsvarsministeriets styregruppe for miljø- og energiområdet med henblik på nærmere at fastlægge ansvaret for deltagelse i de enkelte internationale fora.

Kortlægningen vil også bidrage til opfyldelse af mål 3.a i 2017 under dette fokusområde, hvor Forsvarsministeriet vil udarbejde en politik for internationalt samarbejde på det grønne område.

Målet er opfyldt.

INDUSTRIDELTAGELSE

Mål 2.a:

"I 2016 fastlægges fokusområder for erfaringsudveksling og understøttelse af industriens og forsvarsattachéernes promovering af danske "grønne løsninger" ved andre landes forsvar."

Forsvarsministeriets departement indledte i 2016 et samarbejde med Eksportrådet for at afklare fokusområder. Det er hensigten at indlede et samarbejde med forsvarsattachéerne og eksportrådgiverne på energi-, miljø- og

vandområdet ved ambassaderne i Berlin, London, Warszawa og Washington. Disse er blevet kontaktet for at afklare det specifikke behov for erfaringsudveksling og understøttelse ved promovering af danske "grønne løsninger" ved andre landes forsvar.

Dialog med ambassaderne vil også bidrage til at opfylde mål 3.a i 2017 under dette fokusområde, hvor Forsvarsministeriet skal udarbejde en politik for internationalt samarbejde på det grønne område.

Målet er delvist opfyldt.

FORSKNING OG INNOVATION

Mål 4.a:

"I 2016 afholder Center for Militære Studier ved Københavns Universitet i samarbejde med Forsvarsministeriet en international konference om Grønt Forsvar."

Den 9. november 2016 var Center for Militære Studier (CMS) ved Københavns Universitet vært for Green Defence konferencen: *Contemporary Security Challenges, Green Technologies, and Green Strategies*. Konferencens program og indhold blev sammensat af CMS med bidrag fra Forsvarsministeriet. Materiale fra konferencen kan hentes på CMS hjemmeside: <http://cms.polsci.ku.dk/events/green-defence-symposium/>

Målet er opfyldt.

*Program for konference arrangeret af
Center for Militære Studier ved Københavns Universitet*

STANDARDER

Mål 2.a:

"I 2016 afklares muligheden for indførelse af fælles, nordiske samt NATO krav/systemer til energimærkning af lejrmateriel i 2020."

Værnsfælles Forsvarskommando, ved Hærestaben, har gennem arbejdet med projekt *Grøn Lejr* identificeret et behov for fælles internationale normer for energimærkning af lejrmateriel. Her tænkes på standarder i stil med de civile danske normer for energimærkning af huse og eksempelvis mærkning af forbrugerelektronik. Der eksisterer i dag ikke et sådan fælles normsæt eller system til mærkning af lejrmateriel i relation til energiforbrug. Målet i 2016 har derfor været at afklare muligheden for på sigt at udarbejde en Standardized NATO Agreement (STANAG) og/eller et fælles nordisk rammedokument, som beskriver normerne for energimærkning af lejrmateriel anvendt i forbindelse med etablering af militære lejre i internationale operationer.

En fælles energimærkning kan understøtte introduktion af mere miljø- og energivenlige løsninger i forbindelse med anskaffelser af lejrmateriel. Endvidere vil det gøre det mere enkelt at vurdere og sammenligne energi- og miljøpåvirkning fra lejrmateriel til brug for danske enheder, som indgår i fælles internationale lejre. En reduktion af energiforbruget og en overgang til vedvarende energikilder kan udover en økonomisk besparelse også betyde mindre transportbehov og en større fleksibilitet i forhold til typer af brændstof. Samtidig kan klima- og miljøpåvirkningen mindskes. Med dansk industris position inden for grøn teknologi kan øgede energi- og miljøkrav til lejrmateriel tænkes at fremme industriens rolle i at tilvejebringe missionseffektive og driftsøkonomisk attraktive produkter og løsninger, der kan anvendes på forsvars- og beredskabsområdet.

I oktober 2016 blev der indgået en fælles nordisk *Technical Agreement* omkring fælles rådighed over norsk stationært lejrmateriel til internationale operationer. Dermed blev der skabt en organisationsstruktur mellem Norge, Sverige, Finland og Danmark, hvor udviklingsemner omkring lejrmateriel kan drøftes. I 2016 blev det aftalt at afklare mulighederne for at sætte fællesnordiske standarder for energimærkning i forbindelse med afholdelsen af det første møde i denne nye struktur. Det blev i 2016 ligeledes planlagt, at mulighederne for en fælles mærkning skulle afklares i NATO's *Military Engineering Working Group*. Det planlagte møde blev gennemført i januar måned 2017.

Målet er opfyldt.

ADFÆRD OG KOMMUNIKATION

Forsvarsministeriet vil udvikle sin kommunikation med omverdenen for at opnå en positiv og tidssvarende dialog. I 2016 omfattede strategimålene aktiviteter inden for følgende emner:

- IT-sikkerhed
- Pesticider
- Affald
- Naturforvaltning

Forsvarsministeriet ønsker at forankre strategien i organisationen og skabe samarbejde og videndeling på tværs. Erfaringerne fra tidligere strategiarbejde vil blive bragt videre i nye projekter, som skal implementere nye arbejdsgange, særlige hensyn og udbredelse af information.

Forsvarsministeriet ønsker at udvikle den interne information for at skabe personligt incitament ved synliggørelse af de opnåede effekter, og ved tydeliggørelse af konsekvenser ved u hensigtsmæssig adfærd.

IT-SIKKERHED

Mål 1.a:

"Inden udgangen af 2016 udarbejdes en kampagne, der kombinerer energibesparelser og IT-sikkerhed."

Det sker ofte, at medarbejdere ikke er opmærksomme på at slukke deres computere, når de afslutter en arbejdsdag, fordi der er en opfattelse af, at computerne er langsomme, og det derfor er for tidskrævende at starte maskinen op dagligt. Det genererer imidlertid et unødvendigt standbyenergiforbrug, selvom computere, skærme og printere går i dvaledrift. Dertil kommer, at de tændte computere går glip af vigtige sikkerhedsopdateringer og dermed kan være medvirkende til at kompromittere Forsvarsministeriets IT-sikkerhed.

I 2016 udarbejdede Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse en kampagne med to indsatsområder: El-besparelser og it-sikkerhed. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har dog valgt at benytte sikkerhedsargumentet for at opnå energibesparelser, fordi mange års målgruppe- og segmenteringsanalyser har vist, at mange medarbejdere ikke er så modtagelige overfor energibesparelsesargumentet, når de skal ændre adfærd i hverdagen. Kampagnen gennemføres på Hjørring Kaserne og Ryes Kaserne, således at kampagnen dækker henholdsvis et civilt og et operativt præget etablisement. Kampagnekonceptet og -produkterne blev produceret i 2016, således at kampagnen kan implementeres i løbet af 2017.

Erfaringerne fra kampagnen evalueres af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse med henblik på at beslutte, om den skal implementeres i hele landet. Det vurderes, at kampagnen vil resultere i en energibesparelse. Det er imidlertid ikke muligt at adskille elforbrug på kontorer fra det resterende elforbrug i en bygning. Ud over at være et koncernfælles strategimål vil kampagnen også blive brugt som en del af både Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses og Ryes Kasernes arbejde med at implementere datasikkerhed efter ISO 27001 standarden.

Målet er opfyldt.

PESTICIDER

Mål 1.b:

"Inden udgangen af 2016 skal der udarbejdes en pesticidkampagne."

På Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner er der et generelt forbud mod at benytte pesticider, da mange af disse terræner ligger i de beskyttede drikkevandsområder. Der er visse undtagelser fra pesticidforbuddet på flyvestationer og ved bekæmpelse af Kæmpe Bjørneklo.

I 2016 udarbejdede Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse en pesticidkampagne målrettet medarbejdere. Kampagnen består af en elektronisk nyhed, som gør opmærksom på det generelle pesticidforbud. Kampagnen forklarer, hvordan invasive arter som eksempelvis Kæmpe Bjørneklo kan bekæmpes uden anvendelse af pesticider. Materialet udsendes til målgruppen i foråret 2017 umiddelbart før sæsonen for anvendelse af pesticider går i gang.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse vil evaluere kampagnen ved at foretage en kvalitativ vurdering af, om det uautoriserede pesticidforbrug er ophørt. Samtidig foretager Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse en kvantitativ konstatering af mindre indberettet pesticidforbrug. Kampagnen forventes at gavne naturen og drikkevandsressourcerne. Kampagnen vurderes ikke at resultere i en økonomisk besparelse, da forbruget af pesticider allerede er stærkt begrænset som følge af det generelle forbud.

Målet er opfyldt.

AFFALD

Mål 1.c:

"Der skal årligt udarbejdes affaldskampanjer."

For at nå de nationale mål og Forsvarsministeriets interne mål om genanvendelse af affald, vil Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse lave årlige affaldssorterings- og affaldshåndteringskampanjer. I 2016 udarbejdede Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse en kampagne, som tog afsæt i de sidste to års Ram Rigtig-kampanjer, hvor Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse fik håndsorteret fire affaldscontainere med småt brændbart – i alt 2.020 kg affald - for at klarlægge, mulighederne for optimering og bedre sortering. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse blev i den forbindelse opmærksomme på meget store mængder håndtørringspapir. Ved at minimere mængden af håndtørringspapir minimeres volumen i containeren, og dermed er der mulighed for en lavere tømningfrekvens og/eller en mindre og billigere container. En container med småt brændbart har en fast lejeudgift og en fast tømningspris udover en afregning pr. kg.

Kampagnen blev gennemført i januar 2017 på Hjørring Kaserne, i Kuglegården på Holmen og Holmens Kanal 42. Disse lokationer rummer henholdsvis Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, dele af Værnsfælles Forsvarskommando samt Forsvarsministeriets departement. Formålet med kampagnen er dels at minimere og/eller undgå affald, som er øverste punkt i affaldshierarkiet, dels at optimere affaldshåndteringen. Som en afledt effekt kan rengøringen potentielt optimeres, da rengøringspersonalet ikke skal tømme skraldespanden så

ofte. Erfaringerne fra disse kampagnelokationer evalueres af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse med henblik på efterfølgende at beslutte, om kampagnen skal implementeres på andre lokationer i resten af landet.

Målet er opfyldt.

NATURFORVALTNING

Mål 3.a:

"Der afholdes minimum ét møde årligt i det eksisterende dialogforum for naturforvaltning."

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse afholdte den 24. juni 2016 møde i dialogforummet for naturforvaltning med deltagelse af repræsentanter fra Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Friluftsrådet, Verdens Skove, Danmarks Jægerforbund, World Wide Fund for Nature, Dansk Pattedyrforening, Danmarks Sportsfiskerforbund, Dyrenes Beskyttelse, Dansk Landskabsøkologisk Forening samt Landbrug og Fødevarer.

Idéer og tanker fra dialogforummet er ført til referat af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, og vil blive inddraget i det fremtidige arbejde omkring rekreativ brug af Forsvarsministeriets arealer. Fra deltagernes side var der ikke et ønske om at udvide mødefrekvensen til to årlige møder. Fremadrettet vil Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse således fortsat afholde ét årligt møde i dialogforummet.

Målet er opfyldt.

Soldat ved Jyske Dragonregiment i et øvelsesterræn ved Holstebro i 2016. Foto: Forsvarsgalleriet